

Artur Jachna

Obchody Tygodnia Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej na terenie województwa krakowskiego w 1936 roku¹

Okres niewoli narodowej oznaczał dla ludności polskiej nie tylko brak legalnych i w pełni niezależnych instytucji politycznych, ale również przełożył się w sposób negatywny na proces ewolucji społecznej. Jak pisze wybitny historyk Janusz Żarnowski: „społeczeństwo polskie, rozdzielone granicą zaborów, nie mogło stanowić jednolitej całości i wytworzyć jednolitej hierarchii socjalnej”². W okresie międzywojennym, gdy przestały istnieć dawne granice rozbiorowe³, nastąpiło znaczne wzmocnienie więzi narodowych w społeczeństwie, a nawet zaistniała potrzeba ich zdynamizowania. Zmienił się tutaj punkt odniesienia, zamiast dawnego Berlina lub Wiednia, funkcje metropolitalne dla całego kraju przejęła szybko rozwijająca się Warszawa⁴. Dzięki odzyskaniu państwowości możliwy był rozwój takich grup zawodowych, jak urzędnicy, wojskowi oraz nauczyciele i osoby zajmujące się zarobkowo kulturą i sztuką. Poprzez wykonywanie swojej pracy mogli oni wpływać na wzmocnienie więzi ogólnonarodowych, co sprzyjało integracji społecznej. Wymienione wyżej elity stanowić miały trzon osobowy większości polskich organizacji politycznych i społecznych okresu międzywojennego. W okresie poprzedzającym wybuch II wojny światowej szczególnego znaczenia nabrały stowarzyszenia zajmujące się rozmaicie rozumianą problematyką obronną.

¹ Niniejszy artykuł stanowi zmienioną wersję referatu wygłoszonego na ogólnopolskiej sesji naukowej poświęconej dziejom Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej, zorganizowanej przez Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie 19 maja 2000 roku. Szerzej zob. A. Jachna, *Działalność i dorobek Ligi [Obrony] Powietrznej i Przeciwigazowej 1923–1939*, „Konspekt” 2000, nr 4, s. 109–110.

² J. Żarnowski, *Społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa 1973, s. 16.

³ Wyjątkiem była znaczna autonomia Śląska, jednak w zakresie ideologicznym, szczególnie w kontekście omawianej w artykule organizacji społecznej, region ten wspaniale wywiązywał się z realizacji celów ogólnych.

⁴ Por. J. Żarnowski, *Epoka dwóch wojen*, [w:] I. Ichnatowicz, A. Mączak, B. Zientara, J. Żarnowski, *Społeczeństwo polskie od X do XX wieku*, wyd. III, poprawione, Warszawa 1996, s. 613.

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej (LOPP) była jedną z najważniejszych organizacji społecznych działających w II Rzeczypospolitej. Jej początki przypadły na lata 20.⁵, jednak rozkwit nastąpił dopiero w drugiej połowie lat 30. ubiegłego wieku. O randze Ligi zdecydowała masowość uczestnictwa (w przededniu wybuchu II wojny światowej liczyła około 2 milionów członków)⁶ oraz szeroki zakres działania, który najpełniej został określony w statucie stowarzyszenia. W punkcie określającym jego cele czytamy: „LOPP ma na celu zgodnie z wytycznymi władz państwowych: a) popieranie rozwoju lotnictwa polskiego we wszystkich jego dziedzinach, b) przygotowanie ludności cywilnej do obrony przeciwlotniczej i przeciwigazowej”⁷.

Realizacja tak ambitnych zamierzeń wymagała odpowiednich narzędzi. Uznano, iż Liga

a) współdziała z władzami państwowymi w organizowaniu obrony przeciwlotniczej i przeciwigazowej Państwa, w ustalaniu fachowo-technicznych planów tej ochrony, w przygotowaniu tych planów oraz w zaopatrywaniu w odpowiedni sprzęt, b) buduje wzorowe schrony przeciwlotniczo-gazowe, c) krzewi zainteresowanie się obroną przeciwlotniczą i przeciwigazową i propaguje wśród społeczeństwa ideę rozwoju lotnictwa, e) szkoli personel fachowy z obydwu dziedzin, f) organizuje zjazdy, odczyty, wystawy, konkursy, pokazy, pogadanki, kursy instruktorskie, tak z dziedziny obrony przeciwlotniczej i przeciwigazowej, jak i lotnictwa, g) popiera polskie piśmiennictwo naukowe oraz wynalazki z dziedziny obrony przeciwlotniczej i przeciwigazowej jak i lotnictwa, h) buduje lotniska i wszelkie urządzenia lotniskowe, i) wydaje pisma periodyczne, dzieła naukowe, teoretyczne i podręczniki praktyczne z obydwu dziedzin, j) zakłada biblioteki, muzea, doświadczalnie, pracownie naukowe, szkoły i stale śledzi rozwój ich prac, k) opracowuje projekty odpowiednich rozporządzeń i przepisów oraz przedstawia stosowne wnioski kompetentnym władzom, l) organizuje młodzież szkolną po uprzednim porozumieniu się i za zgodą władz szkolnych [...], m) popiera i subwencjonuje organizacje i stowarzyszenia lotnicze, n) organizuje i szkoli ludność cywilną w obronie przeciwlotniczej i przeciwigazowej⁸.

Na podstawie obecnego stanu wiedzy na temat LOPP stwierdzamy, iż rzeczywistość organizacja ta prowadziła działalność w zakresie wymienionych wyżej specjalności, jednak dokładne określenie jej znaczenia wymaga jeszcze badań szczegółowych. Niniejsze opracowanie stanowić ma przyczynek do poznania jednego z aspektów działalności stowarzyszenia.

Coroczne Tygodnie LOPP były jedną z głównych imprez propagandowych i dochodowych Ligi⁹. Organizowane były przez wszystkie Okręgi Wojewódzkie

⁵ Szerzej zob. m.in. Z. Kozak, *Organizacja i działalność Ligi Obrony Powietrznej Państwa w latach 1923–1928*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1994, nr 17, s. 26–43.

⁶ Por. Mały Rocznik Statystyczny 1939, Warszawa 1939, s. 352, tabl. 25: *Niektóre Stowarzyszenia Wyższej Użyteczności*.

⁷ Statut „Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej”. Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 stycznia 1934 r. (poz. 45), [Warszawa 1934], § 3, pkt 1.

⁸ Ibidem, § 3, pkt 2.

⁹ *Piętnastolecie L.O.P.P.*, Warszawa 1938, s. 78.

w Polsce. Odbywające się w ramach Tygodni uroczystości miały uświadomić społeczeństwu rolę Ligi w przygotowaniu ludności kraju do obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej na wypadek wojny¹⁰. Zaznaczyć należy, iż w latach 30. nastąpiła zmiana funkcji Tygodnia z imprezy propagandowej na dochodową¹¹. Zmiana ta nastąpiła ze względu na intensywną i szeroko zakrojoną działalność LOPP, która zdołała w zakresie wielu zagadnień lotniczych lub też obrony przeciwgazowej wyedukować duże grupy społeczeństwa – szczególnie zaś urzędników, kolejarzy, nauczycieli i młodzież szkolną.

Sposoby przeprowadzania akcji w terenie nie zmieniały się zasadniczo od samego ich zapoczątkowania¹², w miarę rozwoju Ligi wzbogacane były o kolejne elementy. Według opisów prasy regionalnej Tygodnie Lotnicze na terenie całego kraju odbywały się na podstawie wspólnych założeń programowych, w praktyce nierzadko charakteryzujących się schematyzmem. Stałymi elementami Tygodni były popisy lotnicze, pokazy obrony przeciwgazowej, przemówienia przedstawicieli władz lokalnych oraz kwesty na ulicach i w lokalach gastronomicznych¹³. Głównym celem trzynastego Tygodnia zorganizowanego w 1936 roku było wezwanie społeczeństwa polskiego do większego udziału w finansowaniu zakupów samolotów oraz poparcia rozwoju lotnictwa w ogóle¹⁴, czyli wspierania budowy lotnisk, hangarów i szkół lotniczych¹⁵. Opracowanie dziejów tego Tygodnia Lotniczego pozwala na przedstawienie mało znanego, a warte go poznania fragmentu życia społecznego mieszkańców Małopolski Zachodniej w końcowym okresie dwudziestolecia międzywojennego. Nie bez znaczenia dla problemu badawczego, który został podjęty przez autora, okazała się stosunkowo bogata baza materiałowo-źródłowa¹⁶. Umożliwiła ona szczegółowe rozpoznanie elementów procesu historycznego, którego odtworzenie może w przyszłości mieć znaczenie w badaniach całościowych nad LOPP.

Krakowski Okręg Wojewódzki Ligi Obrony Powietrznej Państwa¹⁷ został utworzony 21 marca 1924 roku. Jego działalność można podzielić na trzy etapy. Pierwszy, od powstania Okręgu do końca 1927 roku – poświęcony był pracom organizacyjnym, zapoczątkowaniu modelarstwa i budowy lotnisk. Etap drugi zamknął się w okresie od 1928 do końca 1931 roku, gdy praca propagandowa zaowocowała realnymi wynikami

¹⁰ Por. *Tydzień L.O.P.P.*, „Polska Zbrojna” 1936, nr 264, s. 6.

¹¹ Por. np. *XIII Tydzień L.O.P.P. 24 IX–1 X 1936 r.*, „LOT i oplg Polski” 1936, nr 19–20, s. 33.

¹² Pierwszy Tydzień Lotniczy odbył się w dniach 5–12 października 1924 roku.

¹³ (v), *W inauguracyjnym dniu XIII Tygodnia lotniczego*, „Ilustrowany Kurier Codzienny” (dalej cytowany jako „IKC”) nr 269 z 27 IX 1936, s. 8.

¹⁴ Por. *Tydzień L.O.P.P.*, „Polska Zbrojna” 1936, nr 264, s. 6; *Tydzień L.O.P.P.*, „Polska Zbrojna” 1936, nr 247, s. 6; K. Michalik, *L.O.P.P. a lotnictwo sportowe*, „W obronie życia i siedzib” 1936, nr 6, s. 4.

¹⁵ K. Michalik, *L.O.P.P. a lotnictwo...*, s. 4.

¹⁶ Niestety, nie jest ona wystarczająca, aby wyjaśnić udział Wojewódzkiego Okręgu Kolejowego LOPP w tymże Tygodniu, jednak mając na uwadze ogólnie wysoką aktywność krakowskich kolejarzy, można przyjąć, że był on znaczący.

¹⁷ W 1928 roku wskutek połączenia z Towarzystwem Obrony Przeciwgazowej nazwę zmieniono na Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, pozostając jednak przy poprzednio używanym skrócie.

w postaci znacznego zwiększenia liczby kół LOPP oraz członków stowarzyszenia. Etap trzeci, od roku 1932 począwszy – cechowała praca propagandowa oparta na rzeczowych podstawach finansowych¹⁸. Funkcję prezesa LOPP w Krakowskim Okręgu Wojewódzkim sprawował w omawianym okresie generał brygady Jerzy Narbut-Łuczyński, dowódca Okręgu Korpusu Nr V¹⁹. W okresie XIII Tygodnia krakowska organizacja liczyła 92 799 członków, która to liczba w stosunku do 2 300 000 mieszkańców stanowiła zaledwie 4% i sytuowała Okręg Krakowski na szóstym miejscu w kraju. Na powyższą liczbę składały się następujące grupy członków: dożywotnich – 5161, rzeczywistych – 34 301, popierających – 53 337²⁰. Okręg Krakowski w połowie 1936 roku posiadał 20 obwodów, w tym jeden obwód miejski w Krakowie, jeden obwód pocztowy, jeden Fabryczny w Mościcach. Ogółem 529 kół zwyczajnych i 481 kół szkolnych²¹.

Organizacja LOPP w obwodach powiatowych była liczebnie słabsza ze względu na panujące w wielu miejscowościach trudności gospodarcze²². Spośród przeszło 2000 miejscowości na terenie województwa w 900 nie było kół²³. Jednym z problemów zarządu były mierne efekty prób aktywizacji ludności żydowskiej w pracy na rzecz organizacji czy obrony przeciwlotniczej w ogóle²⁴. Na terenie Okręgu istniało 113 kół fabrycznych, co w stosunku do liczby zakładów nie było liczbą zbyt wysoką. Koła kobiece organizowane były przez Zarząd Okręgu od niedawna, a w czasie Tygodnia było ich tylko 7²⁵. Kół skupiających młodzież szkolną istniało 481²⁶, co może świadczyć o dużym zainteresowaniu lotnictwem, a szczególnie modelarstwem. W pierwszym półroczu 1936 roku utworzono 17 modelarni powiatowych²⁷. Ekipa modelarzy krakowskich wzięła udział w VII Ogólnokrajowych Zawodach Modeli Latających w Brześciu nad Bugiem, gdzie uzyskała kilka pierwszych miejsc²⁸. Chlubą Okręgu była własna szkoła szybowcowa w Bodzowie pod Krakowem, gdzie organizowano kursy pilotażu szybowcowego²⁹. Okręg Krakowski posiadał na swoim terenie dziesięć kół szybowcowych³⁰. W roku 1936 uruchomiono wysokogórskie szybowisko w Po-

¹⁸ *Piętnastolecie LOPP...*, s. 176.

¹⁹ *Krakowski Okręg Wojewódzki LOPP...*, s. 14.

²⁰ M. Kowalski, *Kto winien odpowiedzieć na to zapytanie? „W obronie życia i siedzib”* 1936, nr 6, s. 3.

²¹ *Krakowski Okręg Wojewódzki LOPP...*, s. 14.

²² Por. *ibidem*.

²³ M. Kowalski, *Kto winien odpowiedzieć...*, s. 3.

²⁴ Por. np. Archiwum Państwowe w Krakowie, Urząd Wojewódzki Krakowski (dalej AP Kr, UW Kr) 121, *Sprawozdanie Okręgu Wojewódzkiego LOPP w Krakowie za rok 1936*, [Kraków 1937], s. 3.

²⁵ M. Kowalski, *Kto winien odpowiedzieć...*, s. 3.

²⁶ *Krakowski Okręg Wojewódzki LOPP...*, s. 14.

²⁷ M. Kowalski, *Kto winien odpowiedzieć...*, s. 3.

²⁸ *Krakowski Okręg Wojewódzki LOPP...*, s. 14.

²⁹ L. Czupryk, *Jeden dzień w szkole szybowcowej Krakowskiego Okręgu Wojewódzkiego LOPP w Bodzowie*, „W obronie życia i siedzib” 1936, nr 6, s. 6.

³⁰ *Krakowski Okręg Wojewódzki LOPP...*, s. 14.

rąbce, którego możliwości badano jeszcze poprzez loty doświadczalne. W posiadaniu organizacji znajdowały się również lotniska w Dębicy i Mielcu oraz w Nowym Targu, gdzie trwały prace przy drenażu terenu. Planowano budowę lotniska w Nowym Sączu oraz lądowisk w Krynicy, Żywcu i Zakopanem. Innymi ważnymi dziedzinami działalności krakowskiego LOPP były kursy obrony przeciwlotniczo-gazowej oraz odczyty informacyjno-propagandowe³¹.

Zarząd Główny LOPP wyznaczył termin Tygodnia LOPP na czas od 24 września do 1 października, jednak z uwagi na porę roku, która w miejscowościach lotniskowych powodowała martwy sezon, zezwolił Okręgowi Krakowskiemu na organizację obchodów w dogodniejszych terminach. Zostały one wstępnie ustalone dla różnych obwodów na czas pomiędzy 1 czerwca a 4 października. Urząd Wojewódzki Krakowski powiadamiając starostwa o terminach Tygodnia, prosił o udzielenie jak najdalej idącej pomocy LOPP przy organizowaniu uroczystości³². Pisma w sprawie poparcia Tygodnia Lotniczego wydały też Ministerstwo Spraw Wojskowych³³ i Ministerstwo Sprawiedliwości³⁴. Urząd Wojewódzki rozesłał ich odpisy do wszystkich starostów i Prezydenta miasta Krakowa³⁵. Szczególną uwagę zwracał okólnik Ministerstwa Spraw Wojskowych, polecający, by wojsko wzięło czynny udział w ćwiczeniach i pokazach, po czym następuje zastrzeżenie, by udział ten – poza pokazami – nie miał charakteru widowiskowego³⁶.

Na terenach lotniskowych i uzdrowiskowych Tydzień obchodzić miano w miesiącach letnich, zaś na „obszarach lotniczych” we wrześniu i na początku października. Było to związane z koniecznością zademonstrowania we wsiach i małych miasteczkach pokazów i akrobacji samolotowych. Musiano wziąć pod uwagę, iż dopiero po żniwach samolot mógł wylądować na ściernisku i tylko w okresie jesiennym – nie przeszkadzając nikomu w codziennej pracy – szerzyć można było akcję propagandową³⁷.

Najbardziej bogaty i różnorodny program obchodów Tygodnia przygotowano w Krakowie i na jego przedmieściach. Rozpoczęły się one 26 września w sobotę dwu-

³¹ Ibidem. W sprawozdaniu zawarta została następująca informacja: „w roku bieżącym przeprowadził Okręg około 200 kursów O.P.L.G. informacyjnych oraz odczytów [...] z dziedziny O.P.L.G. i lotnictwa, przyszkolając ponad 15.000 osób”. O.P.G.L. jest często spotykanym w źródłach skrótowo oznaczającym obronę przeciwlotniczą i przeciwgazową.

³² AP Kr, UW Kr 121, *Urząd Wojewódzki Krakowski – Wydział Wojskowy do starostów powiatowych, zawiadomienia o terminach „Tygodnia” LOPP z 27 V 1936 r.*

³³ AP Kr, UW Kr 121, *Ministerstwo Spraw Wojskowych, pismo w sprawie poparcia akcji „Tygodnia” LOPP z 30 VI 1936 r.*

³⁴ AP Kr, UW Kr 121, *Ministerstwo Sprawiedliwości, pismo w sprawie poparcia akcji LOPP z 24 VI 1936 r.*

³⁵ AP Kr, UW Kr 121, *Urząd Wojewódzki Krakowski – Wydział Wojskowy do wszystkich starostów i Prezydenta Miasta Krakowa, pismo w sprawie „Tygodnia” LOPP z 18 VII 1936 r.*

³⁶ AP Kr, UW Kr 121, *Ministerstwo Spraw Wojskowych...*

³⁷ *XIII Tydzień LOPP...*, s. 33.

krotnym alarmem lotniczo-gazowym³⁸. Ćwiczenia odbyto na terenie miasta i okolicy w zasięgu elektrowni i gazowni miejskich. Początkowo były one wyznaczone na dzień 2 czerwca, ale z powodu strajków i krwawych zamieszek na ulicach miasta, zostały przeniesione na termin późniejszy³⁹. Ćwiczenia te miały charakter eksperymentalny oraz szkoleniowo-propagandowy⁴⁰. Zamieszanie wywołało, co prawda, uderzenie pioruna (fałszywy alarm), które jednak pozwoliło na wykazanie słabych punktów w systemie łączności oraz braku orientacji niektórych komendantów obrony przeciwlotniczej⁴¹. Alarm wykazał też obojętność wielu krakowian, którzy nie potraktowali poważnie zaistniałej sytuacji. Przykładem takiej postawy może być swobodne poruszanie się po mieście w czasie trwania alarmu gazowego, które było zjawiskiem nagminnym⁴². Oficjalna inauguracja XIII Tygodnia Lotniczego miała miejsce dnia następnego, w niedzielę, rozpoczęła się od uroczystego nabożeństwa w bazylice Mariackiej. Po jego zakończeniu odbyła się na płycie Rynku Głównego zbiórka członków LOPP oraz innych organizacji, m.in. Krakowskiego Ochotniczego Towarzystwa Ratunkowego, Polskiego Czerwonego Krzyża. Nie zabrakło również pracowników poczty i ubezpieczalni społecznej, a także licznie przybyłych uczniów i studentów⁴³. Zgromadzone tłumy wysłuchały przemówienia wiceprezydenta miasta Krakowa doktora Stanisława Klimeckiego, aby następnie przedefilować przez miasto w kierunku przedmieść⁴⁴.

Tego samego dnia odbyły się pokazy odkażania, kwesty uliczne, a wieczorem dancing w „Feniksie”. Wielką atrakcją okazał się też schron przeciwgazowy w ośrodku propagandy LOPP na ulicy Bronisława Pierackiego⁴⁵.

Poniedziałek poświęcony został młodzieży – było to święto szkolnych kół LOPP⁴⁶. Szczególnie uroczysty wymiar zyskało ono wieczorem w sali Muzeum Przemysłowego przy ul. Smoleńsk, gdzie odbyły się uroczyste obchody dziesięciolecia Koła LOPP przy IV Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza. Przybyła większość młodzieży szkół krakowskich. Wręczono dyplomy, wygłoszono stosowne odczyty⁴⁷. Na dzień ten planowano również manifestację społeczeństwa żydowskiego⁴⁸, lecz w związku z bra-

³⁸ *Alarm lotniczo-gazowy w Krakowie*, „Głos Narodu” nr 265 z 27 IX 1936, s. 7.

³⁹ AP Kr, Starostwo Grodzkie Krakowskie 571, Referat mobilizacyjny Dział III – Zarządzenia Wykonawcze,teczka nr 4 – Akcja OPL. Pamiętnik czynności. *Sprawozdanie wojewody krakowskiego z ćwiczeń obrony przeciwlotniczej odbytych w dniu 26 IX 1936 r. na terenie miasta Krakowa i okolicy w zasięgu elektrowni i gazowni miejskich z dnia 1 X 1936 r.*, s. 1.

⁴⁰ Ibidem, s. 11.

⁴¹ Ibidem, s. 12.

⁴² *Kraków pod gazem. Dwa alarmy gazowe w Krakowie i okolicy*, „IKC” nr 270 z 28 IX 1936, s. 18.

⁴³ (ki), *Uroczystości i imprezy lotniczej niedzieli*, „IKC” nr 271 z 29 IX 1936, s. 8.

⁴⁴ (v), *Dziś „niedziela lotnicza”*, „IKC” nr 270 z 28 IX 1936, s. 18.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ (v), *Dzisiaj „dzień młodzieży”*, „IKC” nr 271 z 29 IX 1936, s. 8.

⁴⁷ (v), *Tydzień „LOPP-u”*, „IKC” nr 272 z 30 IX 1936, s. 17.

⁴⁸ (v), *Wszyscy bierzemy udział w XIII Tygodniu LOPP!*, „IKC” nr 266 z 24 IX 1936, s. 19.

kiem jakichkolwiek wzmianek w lokalnej prasie na ten temat, można przypuszczać, iż nie należała ona do specjalnie udanych (jeśli w ogóle doszła do skutku).

We wtorek, ogłoszony Dniem Urzędników, odbyły się zebrania licznych kół zrzeszających pracowników urzędów⁴⁹. We środę, Dniu Kobiet, wieczorem w Muzeum Przemysłowym miał miejsce kongres związków i stowarzyszeń kobiecych działających w Krakowie. Celem spotkania było podsumowanie działań na rzecz zwiększenia roli kobiet w pracach LOPP oraz podjęcie stosownych uchwał w tymże zakresie⁵⁰. Czwartek ogłoszono Dniem Robotników. W krakowskim Obwodzie Miejskim LOPP działały 32 koła robotnicze w zakładach przemysłowych, które skupiały łącznie 1392 członków rzeczywistych i 4129 popierających. Zorganizowano 30 drużyn odkażających złożonych z robotników, a w pięciu przedsiębiorstwach szkolono pogotowie techniczne. Liczba ta nie była wystarczająca, by zaspokoić potrzeby w zakresie biernej obrony przeciwlotniczo-gazowej w przypadku potencjalnego ataku⁵¹.

Sobota poświęcona była przemysłowcom, rzemieślnikom i kupiectwu w kontekście ustosunkowania się tych grup do idei obrony powietrznej państwa⁵². Dzięki ofiarności burżuazji i drobnomieszczaństwa 4 października w niedzielę pod arkadami Sukiennic od strony ulicy Szewskiej zorganizowano loterię fantową. W sobotni wieczór w salach Kasyna Oficerskiego odbył się dancing na cele LOPP⁵³.

Niedziela była ostatnim dniem Tygodnia Lotniczego, a zarazem Dniem Poczty zorganizowanym pod hasłem: „Poczta dla LOPP”. Przed południem przeciągnął przez miasto korowód propagandowy, następnie w różnych punktach miasta odbyły się pokazy odkażania. W pobliskim Bodzowie urządzone pokazy szybowcowe. W lokalu Związku Pocztców odbyła się zabawa, z której dochód przeznaczono na potrzeby Ligi, na ulicach prowadzono kwestę⁵⁴.

W powiatach województwa krakowskiego obchody Tygodnia nie były tak huczne i barwne – mniejsze były wszak możliwości. Na terenach górskich przeprowadzono je wcześniej niż w północnej części województwa. W Nowym Sączu był to drugi tydzień czerwca⁵⁵. Rozpoczął się on 7 czerwca w niedzielę od defilady drużyn PCK, wojskowych i szkolnych poprzedzonej mszą w kościele parafialnym, choć już w sobotę urządzone dancing na cele Ligi. Nie zabrakło przemówienia wicestarosty i ulicznej kwesty. Po południu odbył się pokaz ataku gazowego na miasto przeprowadzony przy pomocy samolotów oraz loty pasażerskie na błoniach⁵⁶. Aktywiści LOPP w rejonie Nowego i Starego Sącza mogli uskarżać się na słaby odzew ludności w stosunku do działalności organizacji, było to jednak związane w dużej mierze

⁴⁹ „Dzień młodzieży” i „Dzień Urzędników” w *Tygodniu LOPP*, „Głos Narodu” nr 268 z 30 IX 1936, s. 7.

⁵⁰ Por. (v), *Kobiety a LOPP*, „IKC” nr 273 z 1 X 1936, s. 19.

⁵¹ (v), *Robotnicy a LOPP*, „IKC” nr 274 z 2 X 1936, s. 16.

⁵² (v), *Przemysł, kupiectwo, rzemiosło dla LOPP*, „IKC” nr 276 z 4 X 1936, s. 18.

⁵³ (v), *Ostatnie dni XIII Tygodnia Lotniczego*, „IKC” nr 275 z 3 X 1936, s. 17.

⁵⁴ (v), *Ostatni dzień XIII Tygodnia Lotniczego*, „IKC” nr 277 z 5 X 1936, s. 17.

⁵⁵ *XIII Tydzień L.O.L.L.[!]*, „Głos Podhala” nr 23 z 7 VI 1936, s. 3.

⁵⁶ *Obchód Tygodnia LOPP w Nowym Sączu*, „Głos Podhala” nr 24 z 14 VI 1936, s. 3.

z trudnościami materialnymi oraz – być może – działalnością innych, konkurencyjnych zrzeszeń społecznych. Liczono w rejonie podhalańskim na turystów i kuracjuszy (np. w Muszynie⁵⁷).

Obchody w Tarnowie odznaczyły się udziałem wielu formacji reprezentujących inne organizacje, a szczególnie wojska (16 p. p. wraz z orkiestrą). Poza żołnierzami w imprezach uczestniczyli członkowie Towarzystwa Gimnastycznego Sokół i Straży Pożarnej⁵⁸. W organizacji Tygodnia pomogło również kierownictwo Warsztatów Kolejowych i Zarząd Dóbr księcia Romana Sanguszki⁵⁹. Spośród kół LOPP wyróżniały się drużyny odkażające Koła Poczowego. Podobnie jak m.in. w Nowym Sączu okna domów udekorowano firmowymi nalepkami Ligi⁶⁰.

Zorganizowano wiele pokazów, ćwiczeń, kwest i innych imprez propagandowo-dochodowych, a ponadto 10 października konkurs modeli latających oraz (także następnego dnia) konkurs baloników LOPP⁶¹. W pobliskich Mościcach otwarto Wystawę Obrony Przeciwlotniczej, połączoną z prelekcjami uświadamiającymi, którą zwiedziło około 1500 osób⁶². Podczas otwarcia 20 września przyleciały dwa samoloty turystyczne RWD 8 z Aeroklubu Krakowskiego, które wykonały 20 pasażerskich „lotów propagandowych” nad Tarnowem i Mościcami⁶³. Przeprowadzono także wzlot balonu „Mościce”⁶⁴. Tego samego dnia nastąpił pokaz odkażania terenu⁶⁵. Rzadko spotykaną atrakcją Tygodnia LOPP był mecz piłki nożnej, który rozegrano w Dębicy 27 września. Zmierzyły się ze sobą Wisłoka i 16 p. p. z Tarnowa, który zwyciężył 3:2 (2:1)⁶⁶. Przykładem współpracy LOPP ze Strażą Pożarną był udział członków obu formacji w pokazach lotniczo-gazowych w ramach Tygodnia. Zawody ochotniczych straży pożarnych powiatu bocheńskiego zostały włączone jako jeden z punktów programu do tamtejszego Tygodnia LOPP⁶⁷.

Imprezom Tygodnia LOPP stawiano dwa zadania:

– propagandowo-uświadamiające (edukacyjne), np.: pokazy obrony przeciwlotniczej z zastosowaniem dymów bojowych i gazów, pokazy ratowania rannych i zagazowanych, a także odczyty, pogadanki, prelekcje itp. Były to próby realizacji przygotowań do obrony cywilnej kraju podjęte przez władze, a wykonywane przez LOPP. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na sprawę pozyskiwania nowych członków or-

⁵⁷ Por. *Tydzień LOPP w Muszynie*, „Głos Podhala” nr 31 z 2 VIII 1936, s. 2.

⁵⁸ Por. E. Geisler, S. Goździewski, *Tydzień LOPP. w Tarnowie w dniach od 4–11 października 1936 r.*, „Głos Ziemi Tarnowskiej” nr 37 z 4 X 1936, s. 2.

⁵⁹ Por. *Z Tygodnia LOPP*, „Głos Ziemi Tarnowskiej” nr 38 z 11 X 1936, s. 1.

⁶⁰ *XIII Tydzień LOLL[!]*..., s. 3.

⁶¹ *Z Tygodnia LOPP*, „Głos Ziemi Tarnowskiej” nr 38 z 11 X 1936, s. 1.

⁶² *Mościce*, „Głos Ziemi Tarnowskiej” nr 37 z 4 X 1936, s. 4.

⁶³ *Mościce*, „Głos Ziemi Tarnowskiej” nr 36 z 27 IX 1936, s. 4.

⁶⁴ *Echa „XIII Tygodnia LOPP”*, „LOT i oplg Polski” 1936, nr 23, s. 6.

⁶⁵ Por. *Mościce...*, s. 4.

⁶⁶ (J), *Tydzień LOPP. Dębica*, „Głos Ziemi Tarnowskiej” nr 37 z 4 X 1936, s. 5.

⁶⁷ T. Wiński, *Straż ogniowa a obrona kraju*, „Polska Zbrojna” nr 283 z 15 X 1936, s. 5.

ganizacji. Kwestia werbunku była szczególnie paląca w rejonach charakteryzujących się niskim poparciem społecznym dla idei głoszonych przez Ligę;

– typowo komercyjne, np.: kwesty, zabawy taneczne, sprzedaż gadżetów reklamujących idee głoszone przez stowarzyszenie czy też wspomniane już loty pasażerskie organizowane właściwie nad każdym miastem powiatowym. Pozyskane w ich wyniku fundusze przeznaczono na lotnictwo i szybownictwo, szkolenie przyszłych lotników, urządzanie kursów obrony przeciwlotniczo-gazowej dla społeczeństwa na wypadek wojny, budowę schronów, rozbudowę sieci lotnisk i lądowisk, wydawanie literatury o charakterze propagandowo-edukacyjnym itp.⁶⁸

Rezultatem finansowym XIII Tygodnia LOPP okazało się zebranie na preliminowane 24 000 zł – 24 417 64 netto (brutto 27 537 56). Materiał propagandowy zakupiony przez Okręg i rozdzielony obwodom powiatowym kosztował 3 119 92⁶⁹. Efekt okazał się więc zadowalający pomimo wyczerpania społeczeństwa prowadzeniem licznych zbiórek. Poza LOPP obywatele wspierali Ligę Morską i Kolonialną, Fundusz Obrony Narodowej oraz inne stowarzyszenia i organizacje, które powszechnie uznawano za społecznie użyteczne⁷⁰. Państwo do pewnego stopnia traktowało LOPP w sposób instrumentalny. Przejawiało się to w wykorzystywaniu organizacji w zakresie obrony cywilnej, a szczególnie szkoleń teoretycznych w zakresie biernej obrony przeciwlotniczo-gazowej. Władze starały się podczas Tygodni pokazać troskę o bezpieczeństwo obywateli. Szczególnie łatwo jest dostrzec ten proces w trakcie analizy działań lokalnych jej struktur względem stowarzyszenia.

Spektakularne akcje Ligi nie tylko upowszechniały idee oraz pożądane z punktu widzenia organizacji wzorce zachowań i postaw obywateli w zakresie obronności, ale również wpływały na rozbudzenie uczuć patriotycznych oraz wzrost wiedzy ogólnej ludności, szczególnie w zakresie wojskowości i nauk technicznych.

Celebrations of the week of The Airborne and Anti-gas Defence League in the Cracow voivodship in 1936

Abstract

The article is a contribution to the research into the history of the Airborne and Anti-gas Defence League, a mass social organisation, which functioned in Poland between the two World Wars. In the 1930s the League functioned as a social association of higher utility. It received many privileges facilitating its activity, yet in return it was transformed from an aviation-lovers society into a state agency, and was supposed to realise some of the government's tasks

⁶⁸ (v), *W inauguracyjnym dniu XIII Tygodnia...*, s. 8.

⁶⁹ AP Kr UW Kr 121, *Sprawozdanie...*, s. 5.

⁷⁰ AP Kr UW Kr 278, *Sprawozdanie sytuacyjne wojewody krakowskiego za okres 1–30 IX 1936 r. z dnia 9 X 1936 r.*

concerning the air-defence works and preparing people to passive air defence in case of war. One of the forms of social popularisation of the aviation development and air- and gas-defence programme were cycles of mass events. „Aviation weeks” had also a financial dimension, as they always brought considerable income to the institution. The article presents such activities of the League on the example of the Cracow voivodship in the summer and autumn of 1936. An attempt is also made to show the social mechanisms functioning on a different scale in other voivodships of Poland in the same period of time.